

Лук'янчиков Є. Д. Право особи на недоторканність під час освідування / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є Лук'янчиков // Процесуальне та криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в світлі вимог сучасного Кримінального процесуального кодексу України: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. 26 лист. 2015 року. — Одеса : ОДУВС, 2015. – С. 89-91.

Відповідно до КПК України (ст. 241) освідування є самостійною процесуальною дією і включено до глави 20 «Слідчі (розшукові) дії». За своєю сутністю і пізнавальними прийомами освідування є різновидом слідчого огляду, специфіка якого обумовлюється його об'єктом – тіло живої особи. Освідування передбачає необхідність і можливість оголення тіла (або його частин) освідуваної особи. У цьому зв'язку спостерігається деякі обмеження права особи на її тілесну недоторканність, що враховано законодавцем у визначенні правил його проведення.

Визначено: коло осіб, які можуть бути піддані освідуванню (підозрюваний, свідок, потерпілий); його мета – виявлення на тілі освідуваної особи слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, які мають значення для кримінального провадження; умови допустимості – якщо не потрібно проводити судово-медичну експертизу (ч. 1 ст. 241 КПК).

На відміну від попереднього КПК, юридичною (правовою) підставою для проведення освідування є постанова прокурора, яку він може винести особисто або за клопотанням слідчого. Цим створюються додаткові гарантії захисту особи, забезпечується реалізація її права на недоторканність. У постанові поряд з загальними даними викладаються обставини, які зумовили проведення освідування, зазначається, хто підлягає освідуванню і з якою метою.

Фактичною підставою для прийняття рішення про проведення освідування є відомості, інформація достатні для імовірного висновку про те, що на тілі особи можуть бути сліди злочину або особливі прикмети. Інформація може бути як процесуального, так і не процесуального характеру.

При освідуванні не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або небезпечні для її здоров'я. Захисту прав особи сприяє припис КПК,

за яким слідчий, прокурор не вправі бути присутніми при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю її оголювати або оглянути інтимні ділянки на тілі. Отже, освідування особи однієї статі із слідчим не викликає труднощів і непорозумінь.

Слід звернути увагу на суперечливість положень ч. 2 ст. 241 КПК України. З одного боку у ній міститься припис про те, що «освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі». Разом з тим, робиться виняток проведення освідування «лікарем і за згодою особи, яка освідується». Автори коментаря до КПК України практично повторюють припис закону і не наводять його тлумачення [1, 500]. Може скластися враження, що за згодою особи провести освідування може особа іншої статі або лікар. Про можливість освідування особи одноособово лікарем зазначають і інші автори [2, 538], що не відповідає сучасній правовій регламентації порядку даної слідчої дії. На нашу думку, незважаючи на згоду, слідчий і прокурор не можуть бути присутніми під час освідування особи іншої статі, якщо це пов'язано з її оголенням. Тому подібний припис у КПК слід вважати недоречним і таким, що підлягає вилученню.

Певні сумніви виникають щодо можливості освідування судово-медичним експертом або лікарем без участі слідчого. КПК України 1960 р. передбачав два види освідування: слідче та судово-медичне (ст. 193). Судово-медичне освідування за вказівкою слідчого проводив судово-медичний експерт або лікар, що має відповідні спеціальні знання. Про результати проведеного освідування судово-медичний експерт складав акт, а лікар видавав довідку.

Подібні рекомендації можна зустріти і сьогодні. Так, автори слушно зазначають, що слідчому і прокурору забороняється бути присутніми при освідуванні особи іншої статі, якщо це пов'язано з необхідністю оголення останньої та пропонують доручати його судово-медичному експерту або лікарю (які можуть бути будь-якої статі), а його результати заносити до протоколу зі слів лікаря чи експерта [3, 408].

З аналізу ст. 241 чинного КПК можна зробити висновок лише про слідче освідування. Воно проводиться слідчим, а у разі необхідності до участі запрошують судово-медичного експерта або лікаря. В статті зазначається, що воно може проводитися лікарем за згодою особи, яка освідується і не згадується судово-медичний експерт. На нашу думку у цьому вбачається певна прогалина і неточність викладення даної норми. Оскільки це слідча (розшукова) дія проводити її може тільки слідчий, а ніяк не лікар, навіть за згодою освідуваної особи. Проведення освідування за участю судово-медичного експерта може бути більш результативним. Така діяльність є його професійним обов'язком і повсякденною роботою. Разом з тим слід звернути увагу на те, що судово-медичний експерт і лікар підходять до освідування більшою мірою з медичної точки зору і менше уваги звертають на встановлення та фіксацію особливих прикмет і слідів, які можуть у подальшому мати значення для проведення трасологічних досліджень з метою встановлення механізму заподіяння тілесних ушкоджень. У цьому зв'язку слушною є думка С. О. Софронова, про проведення освідування безпосередньо слідчим із залученням до участі у ньому судово-медичного експерта або лікаря [4, 13-14]. Це дозволить поєднати знання юридичні і медичні, щоб встановити наявність і характер на тілі особи слідів взаємодії з різноманітними об'єктами під час вчинення злочину. Ними можуть бути тілесні ушкодження – рани (вогнестрільні, різані або колоті, рубані або заподіяні тупим предметом); садна, подряпини, синці, сліди дії отруйної речовини, пил, бруд, фарба, сліди губної помади, волосся, частинки волокон тканин та інші мікрооб'єкти. До особливих прикмет, що можуть бути виявлені на тілі людини відносять: родимі плями, нарости тканин шкіри, рубці минулих операцій або пошкоджень, шрами, татування тощо. Спеціаліст допоможе визначити їхні розміри, локалізацію на тілі та правильно і повно відобразити встановлені обставини у протоколі слідчої (розшукової) дії.

Висновок про те, що чинне кримінальне процесуальне законодавство передбачає єдиний вид освідування – слідче ґрунтується на тому, що

законодавець передбачив лише одну форма фіксації його результатів – протокол (ч. 5 ст. 241). Складання протоколу слідчої (розшукової) дії є прерогативою слідчого. За КПК України 1960 р. про результати освідування, проведеного слідчим, складався протокол, який підписував слідчий та освідуваний. Про судовомедичне освідування складався акт, а якщо освідування проводив лікар, він видавав довідку (ст. 193).

Об'єктом освідування є тіло людини, що зачіпає її права на особисту недоторканість. Якщо освідуванню підлягає особа іншої статі, його проведення доручають слідчому відповідної статі, який може запросити до участі відповідного спеціаліста.

На завершення слід зазначити, що урахування наведених пропозицій сприятиме забезпеченню права особи на недоторканність. Подальші дослідження даної слідчої (розшукової) дії та узагальнення слідчої практики сприятимуть розробленню криміналістичних рекомендацій щодо покращення її проведення, а також викладання студентам юридичних вузів і факультетів на заняттях з кримінального процесуального права та криміналістики.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар / Відп. ред. : С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. – Х. : Одіссей, 2013. – 1104 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
3. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
4. Сафронов С. О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжкого і середньої тяжкості тілесних ушкоджень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / С. О. Сафронов. – К., 1999. – 19 с.

